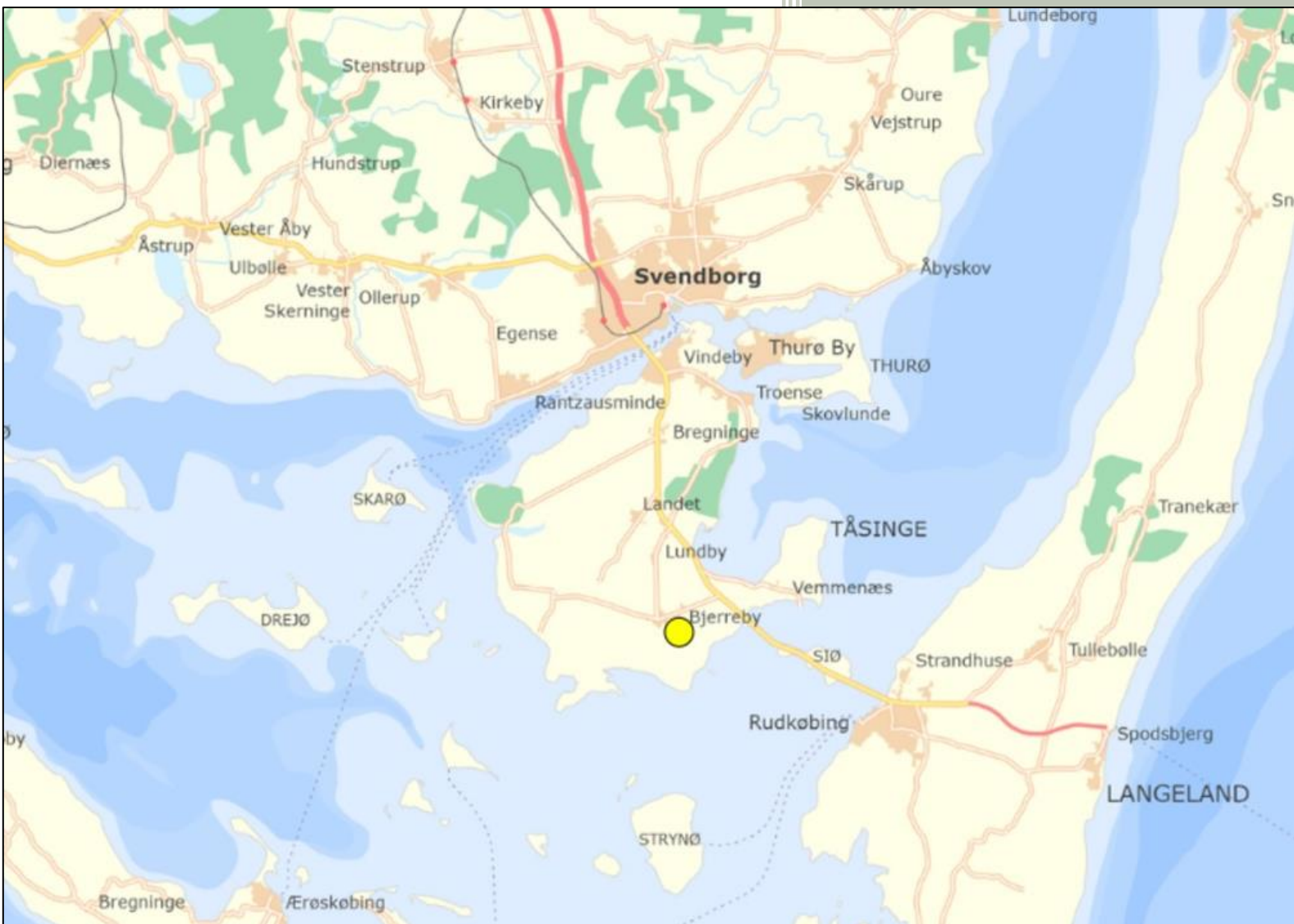

ARKÆOLOGI SYDFYN

2024

Kulturhistorisk Rapport for større arkæologisk forundersøgelse

SOM 000702 Bjerreby Bentonit (ASF0316)

Matr.nr.: 11d

Ejerlav: Bjerreby By, Bjerreby

Bjerreby Sogn, Sunds Herred, tidl. Svendborg amt.

Sted- og lok.nr.: 090501-124

SLKS j.nr.: 24/10498

Allan Knudsen

Svendborg Museum

04-12-2024

Indhold

Abstract	2
Undersøgelsens forhistorie	3
Administrative data.....	6
Topografi, terræn og undergrund	7
Målesystem.....	8
Øvrige data	9
Udgravningsmetode.....	10
Undersøgelsens resultater	11
Fremtidigt arbejde på stedet.....	20

Abstract

Svendborg Museum foretog i september måned 2024 en større arkæologisk forundersøgelse på et ca. 5.000 m² stort areal sydvest for Bjerreby på Tåsinge. Ved forundersøgelse fremkom et stort antal affaldsgruber med keramikskår og fragmenter af ildbuk. Desuden kogestensgruber og to - muligvis tre - huskonstruktioner. Sandsynligvis romertid. Museet anser fortidsminderne som væsentlige og har efterfølgende indstillet to arealer på samlet 2.455 m² til en egentlig arkæologisk undersøgelse.

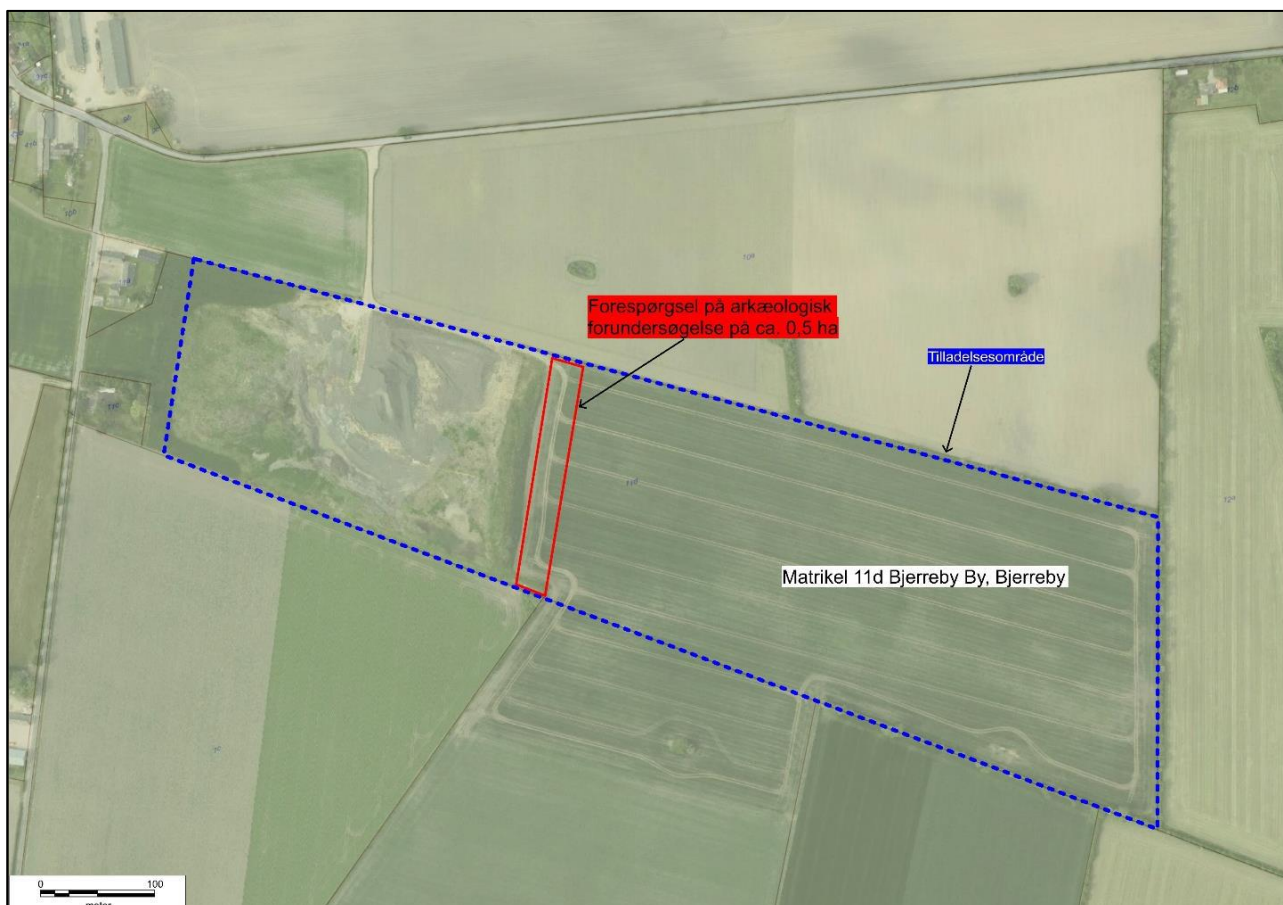
Undersøgelsens opstart – i forgrunden kogestensgrube A1. Som det ses på billedet var undergrunden særdeles tør og støvende og den stærkt lerede undergrund var stenhård. Sidenhen kom der regn

Undersøgelsens forhistorie

forbindelse med Dantonit A/S's råstofudvinding ved Bjerreby på Tåsinge er Svendborg Museum, Arkæologi Sydfyn blevet kontaktet af bygherre, med forespørgsel på museets arkæologiske interesse ved en kommende udvidelse af indvindingsarealet. Museet har anbefalet en forundersøgelse og efter aftale med bygherre indstilles i alt 5.000 m² til en større arkæologisk forundersøgelse på matrikel 11d, Bjerreby By, Bjerreby.

Råstofbruddet blev opstartet omkring 2002 og er blevet udvidet af flere omgange sidenhen. Museet har ikke tidligere, af uvisse grunde, foretaget forundersøgelser på projektarealet.

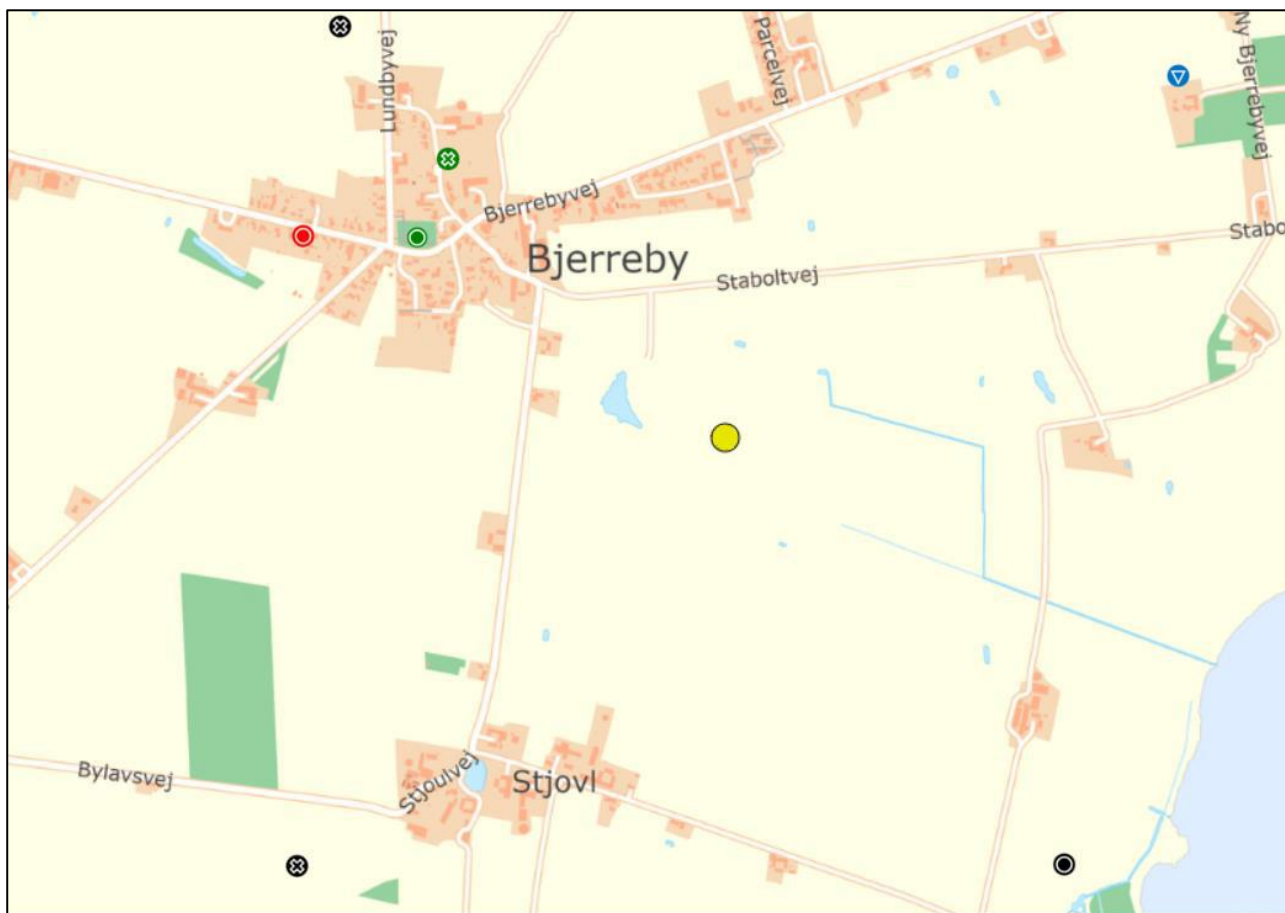
På matrikel 11d er der ikke tidligere registreret fortidsminder. På de omkringliggende arealer er der registreret enkelte og spredte fortidsminder fra bl.a. bronzealder, førromersk jernalder og vikingetid. Museet vurderer derfor, at der kan være risiko for, at der ved den kommende udvidelse af indvindingsarealet bortgraves uregistrerede væsentlige fortidsminder, hvis ikke museet foretager en forundersøgelse.

Ortofoto med det berørte areal for SOM000702 / ASF0316 Bjerreby Bentonit (markeret med rødt). Med blåt set hele bygherres tilladelsesområde. Til venstre (vest) for det røde areal ses den nuværende råstofgrav.

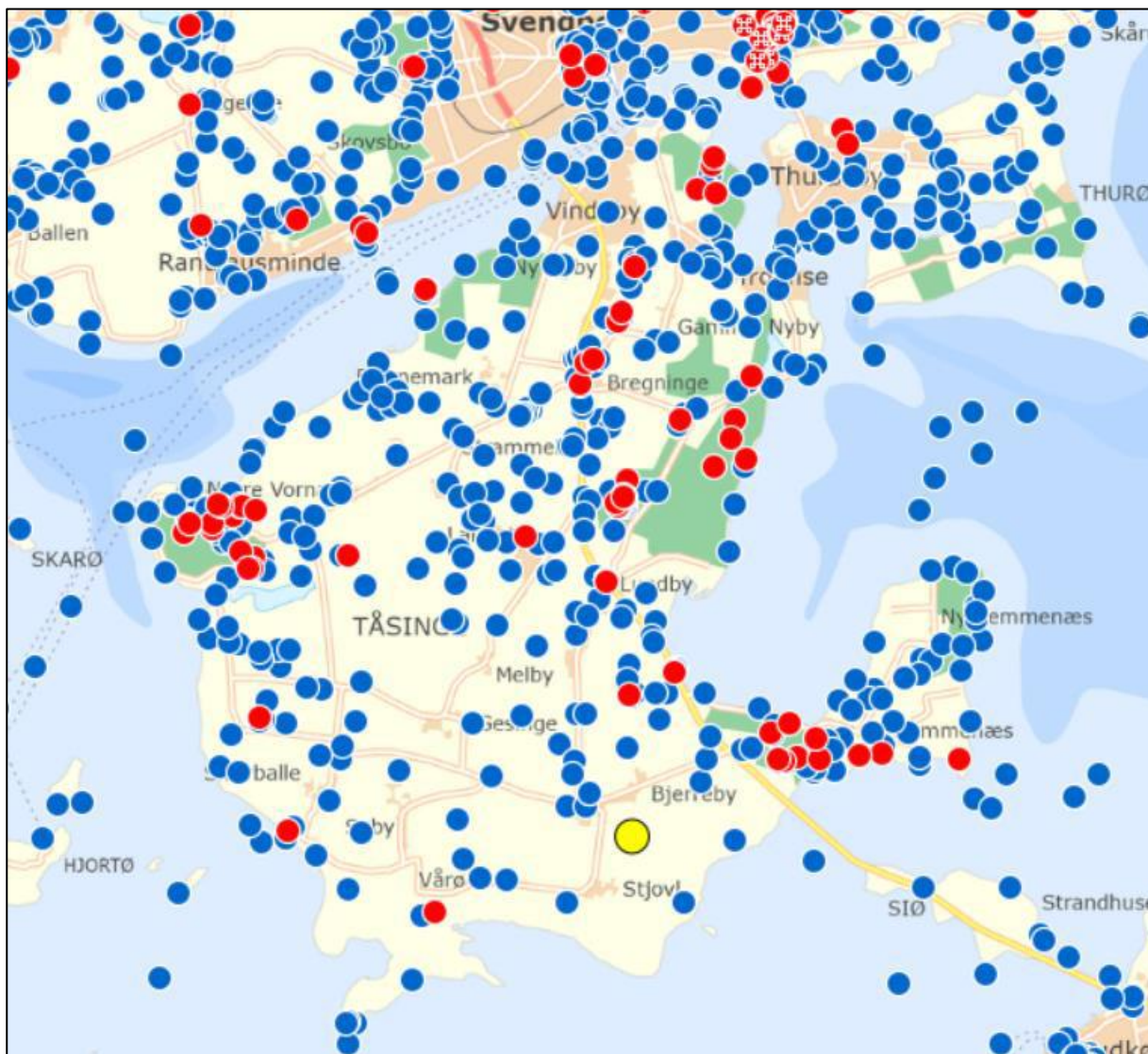
Der er, noget ukarakteristisk for Tåsinge, blot registreret få fortidsminder i nærheden af projektområdet. Museet har ikke tidligere foretaget arkæologiske undersøgelser i nærheden og der er blot kendskab til få afsøgninger med detektor i området. Følgende fortidsminder er registreret i området og indgår i museets anbefaling af forundersøgelsen:

- Mod nordvest er der, ved ombygning af Bjerreby Kirke, under apsis fundet et bronzesværd og en urne. Formentlig har der ligget en gravhøj på det højdedrag, hvorpå kirken blev opført (System nr.: 142003).
- Mod nordvest, nord for kirken, er der fundet en Bronzecelt med riller under skafthullet. (System nr.: 147016).
- Mod nordvest er registreret en stenkiste hvori fandtes en stridsøkse af østdansk overgravstype (System nr.: 8760).
- Mod nordvest er fundet en urnesfibula (System nr.: 248131).
- Mod nordøst er fundet en keramikovn fra førromersk jernalder (System nr.: 113551).
- Mod sydvest er registreret fund af borgerkrigsmønt samt muligt tigger- eller pilgrimstegn (System nr.: 248324).
- Mod sydøst er der fundet en urnegrav (System nr.: 8744).

Projektområdet – med gult ses punktet i Fund og fortidsminder for den kommende forundersøgelse – og de omkringliggende registrerede fortidsminder.

Tåsinge er generelt kendt for sine mange fortidsminder. Den sydlige del af øen skiller sig ud ved blot få registreringer. Disse registreringer er desuden ofte af ældre karkater. De få registreringer på den sydlige del af øen, formodes derfor at skyldes manglende udvikling og opmærksomhed i området i nyere tid, snarere end manglen på fortidsminder. Forundersøgelsen vil derfor give en sjælden mulighed for at registrere eventuelle jordfaste fortidsminder under mulden i et område, hvor museet yderst sjældent har lejlighed til at foretage undersøgelser.

Kort fra Fund og fortidsminder viser hvorledes den sydlige del af Tåsinge har ganske få registrerede fortidsminder sammenlignet med øens øvrige områder. Med gult ses projektområdet.

Administrative data

Ansvarshavende institutioner:

Slots- og Kulturstyrelsen, Center for Kulturarv
Fejøgade 1
4800 Nykøbing Falster

Svendborg Museum del af Museum Sydfyn og Arkæologi Sydfyn
Grubbemøllevej 13
5700 Svendborg

Slots- og Kulturstyrelsen er øvre arkæologiske myndighed, mens Svendborg Museum har varetaget sagsbehandling og det arkæologisk arbejde. Forundersøgelsen er udført i henhold til museumslovens kapitel 8; §26, stk. 2. Det er således bygherre, der betaler for forundersøgelsen.

Slots- og Kulturstyrelsens journalnummer: 24/10498

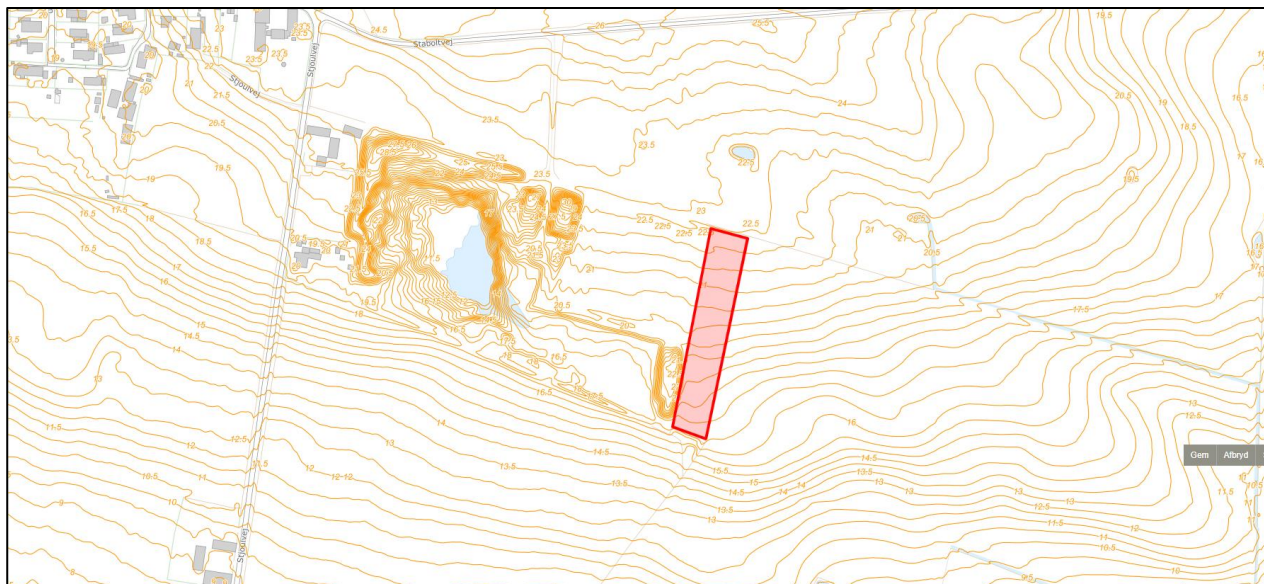
Svendborg Museums journalnummer: SOM000702 Bjerreby Bentonit (ASF0316)

Maskinkraft:

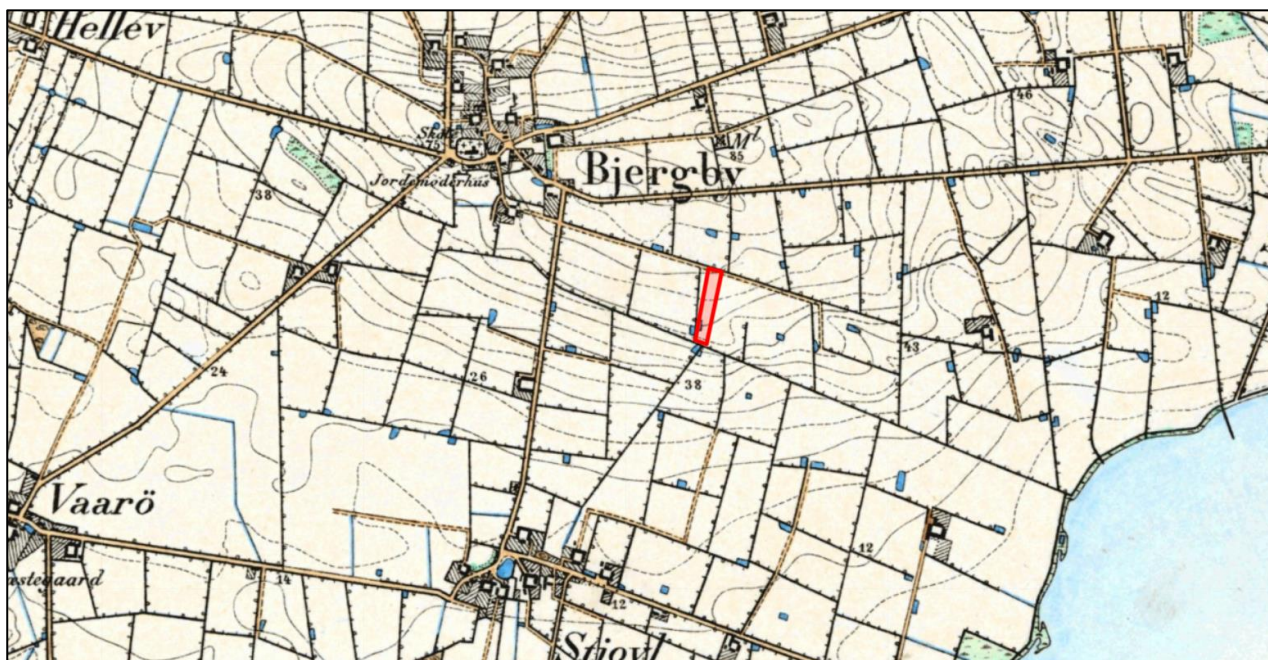
Solbjerg Maskinstation
Skovmarksvej 20
5762 Vester Skerninge

Topografi, terræn og undergrund

Arealet er beliggende i åbent land og dyrket mark. Mod vest ligger den eksisterende råstofgrav på i alt ca. 5,5 ha. Et areal som af uvisse årsager ikke er blevet forundersøgt. Terrænet på projektområdet er faldende fra nord mod syd – fra kote 22,5 til kote 16,5 over en strækning på ca. 200 meter.

På terrænkortet ses faldet fra nord mod syd. Mod vest ses den eksisterende råstofgrav.

Høje Målebordsblade med projektarealet markeret med rød streg.

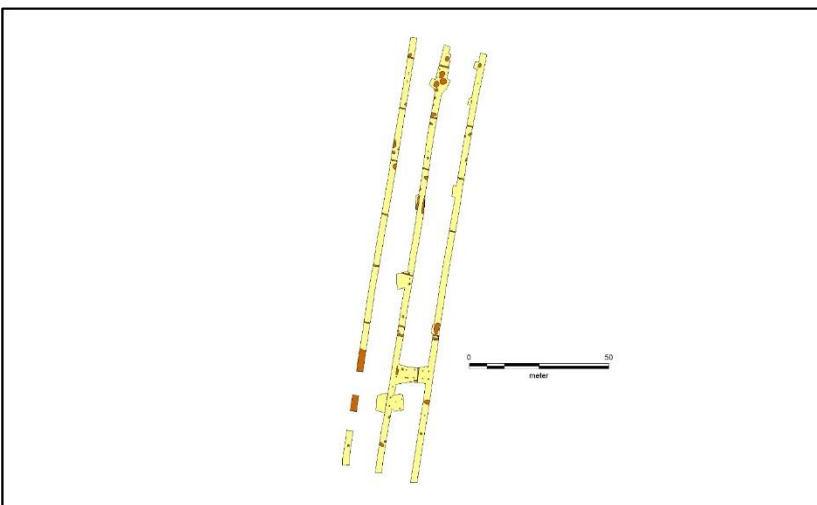
Landsbyen Bjerreby (på ældre kort nævnt som Bjergby) ligger mod nordvest. Den nuværende kirke er fra 1905, men afløste en middelalderkirke, sandsynligvis opført i 1100-tallet. Byen har desuden bevaret dele af dens stjerneudskiftning fra 1700-tallet.

På ortofoto ses Bjerrebys delvist bevarede stjerneudskiftning. Med rødt ses det indstillede areal og med blåt den eksisterende råstofgrav.

Målesystem

Al relevant GIS-data blev opmålt med Leica GPS (GS18) og konverteret til MapInfo-data. Der blev ikke oprettet et lokalt målesystem. På museet server findes rådata fra opmålingerne og sammen med de følgende bearbejdede data-filer udgør de undersøgelsens GIS-data:

Oversigt over alle opmålingsdata. Gult angiver søgegrøfterne. Med mørkt brunt ses de registrerede anlæg.

Øvrige data

Den arkæologiske forundersøgelse blev påbegyndt onsdag d. 25. september 2024 og afsluttet mandag d. 27. september 2024 med efterfølgende registrerings-, dokumentations- og beretningsarbejde.

Søgegrøfterne blev gravet med 21 tons gravemaskine på bælter påført en 2 meter bred planérskovl. Vejret var særdeles skiftende, men til tider med meget kraftige byger, som gjorde registreringsarbejde vanskeligt.

Regnvand i søgegrøfterne. De kraftige byger kom og gik og gjorde til tider registreringsarbejdet besværligt.

Udgravningsmetode

Søgegrøfterne udlagt omtrentligt nord-syd følgende matrikuleringen og forundersøgelsesarealet. Fremkomne anlæg blev indmålt med GPS. Efter endt muldafrømning foretoges registrering af relevante anlæg. Efter aftale med bygherre blev søgegrøfterne ikke tildækket igen.

Undersøgelsen blev startet fra nordøst og der blev i alt udlagt tre søgegrøfter. Ved fremkomst af anlægskoncentrationer blev der foretaget udvidelser af søgegrøfterne. Mod sydvest fandtes en større recent forstyrrelse, hvorfor der blev sprunget en mindre del af den planlagte søgegrøft over.

På en mindre del af arealet mod syd kunne der ikke udlægges søgegrøfter grundet en større grusbunke samt en skurvogn på arealet. Museet vurderede at forundersøgelsen kunne gennemføres trods dette.

Grusbunke og skurvogn blokerede den sydligste del af arealet.

Undersøgelsens resultater

I forundersøgelsen blev der i alt muldafrømmet 1.095 m² af i alt 5.000 m², hvilket giver en dækningsgrad på 21,90 %. Den høje dækningsgrad skyldes til dels en række udvidelser i søgegrøfterne. Der blev i alt registreret 71 anlæg. Disse fordeler sig således:

Stolpehul: 33 stk.

Grube: 21 stk.

Køge-/ildgrube: 12 stk.

Fyldskifte: 4 stk.

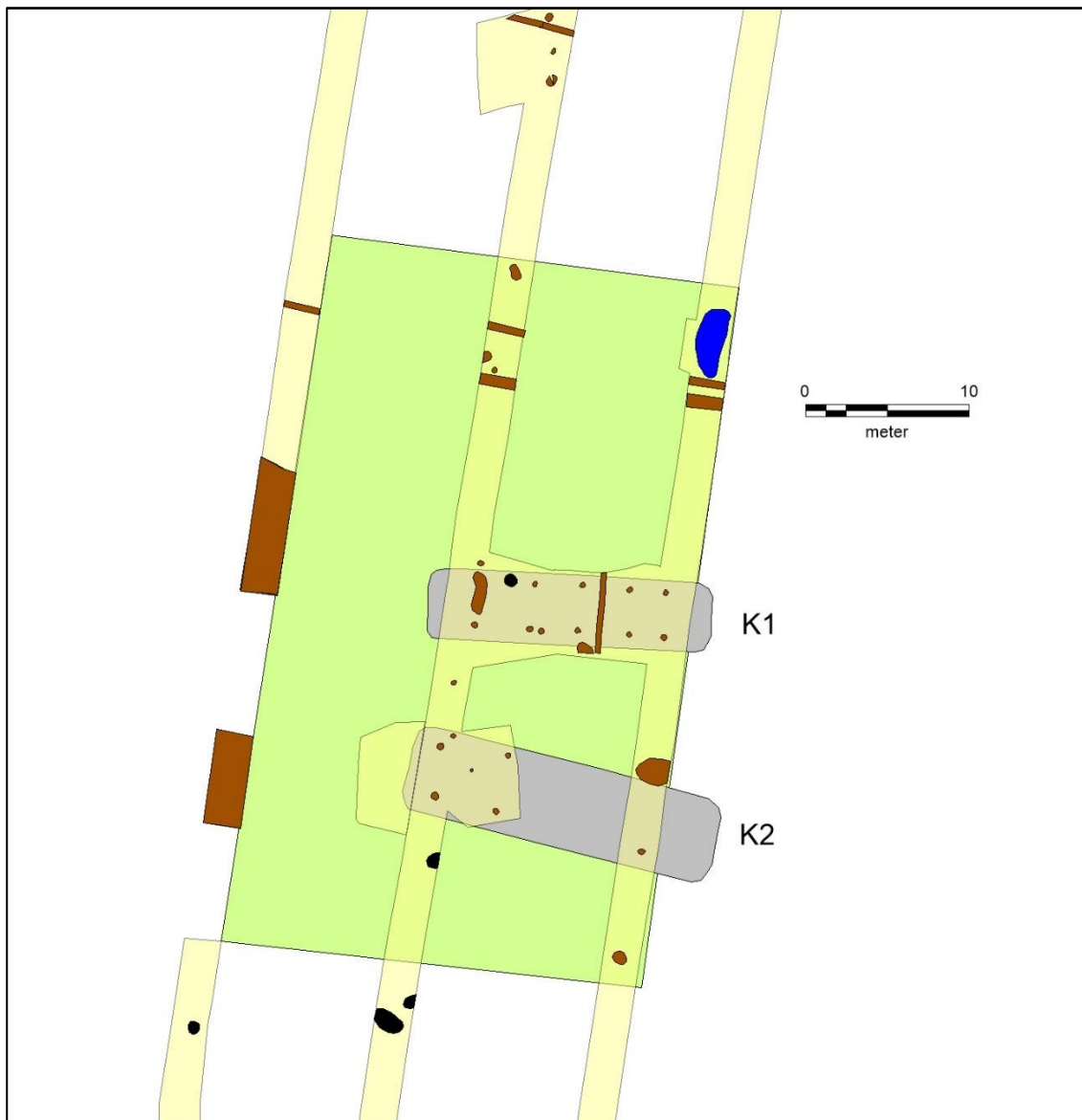
Recent forstyrrelse: 1 stk.

Det samlede resultat fra forundersøgelsen. Til venstre ses den eksisterende bentonitgrav. Med gult ses søgegrøfterne. Med blått ses affaldsgrube, med brunt ses øvrige anlæg. Med gråt ses de erkendte konstruktioner og med lyst grønt ses de to arealer som museet indstiller til den egentlige undersøgelse. Som det kan ses, er fortidsminderne ikke afgrænset mod øst (højre), hvor fremtidige udvidelser af bentonitgraven forventeligt skal ligge.

SYDLIGE INDSTILLEDE FELT

Indenfor det sydlige indstillede areal på 1.095 m² fremkom to huskonstruktioner (K1 OG K2), en enkelt kogestensgrube samt gruber, stolpehuller og øvrige anlæg. I en enkelt af gruberne fandtes keramik fra formodet romersk jernalder.

Det sydlige felt. Med gult ses søgegrøfterne, med brunt ses indmålte anlæg, med sort ses kogestensgruber og med blåt ses grube med keramik. Med gråt er de to tolkede huskonstruktioner K1 og K2. Lyst grønt markerer det indstillede sydlige areal.

Indstillingen af det sydlige felt beror på de to huskonstruktioner samt det tætliggende areal med bl.a. den keramikholdige grube mod nord. Mod vest ses med brunt et stort recent affaldslag hvis udstrækning hen mod huskonstruktionerne er ukendt.

Huskonstruktion K1

Treskibet langhus orienteret øst-vest. Erkendt ved minimum fem sæt stolpehuller fra tagbærende stolper med 2,80 meters afstand. Bygningen er erkendt i 13 meters længde, men er sandsynligvis længere, da der kan ligge yderligere stolpehuller fra tagbærende stolper mod både vest og mod øst (østlig del vil i så fald ligge udenfor det berørte areal fra forundersøgelsen).

Eksempel på stolpehul (A10) fra tagbærende stolpe i huskonstruktion K1. Ca. 35 cm bredt og 35 cm dyb.

Bygningens tre østligste erkendte stolpesæt set fra vest. I baggrunden ses dels marken hvor bentonitgravens fremtidige udvidelse skal ske og hvor den østlige afgrænsning af bygningen skal findes. Og dels i det fjerne anes Langeland.

Huskonstruktion K2

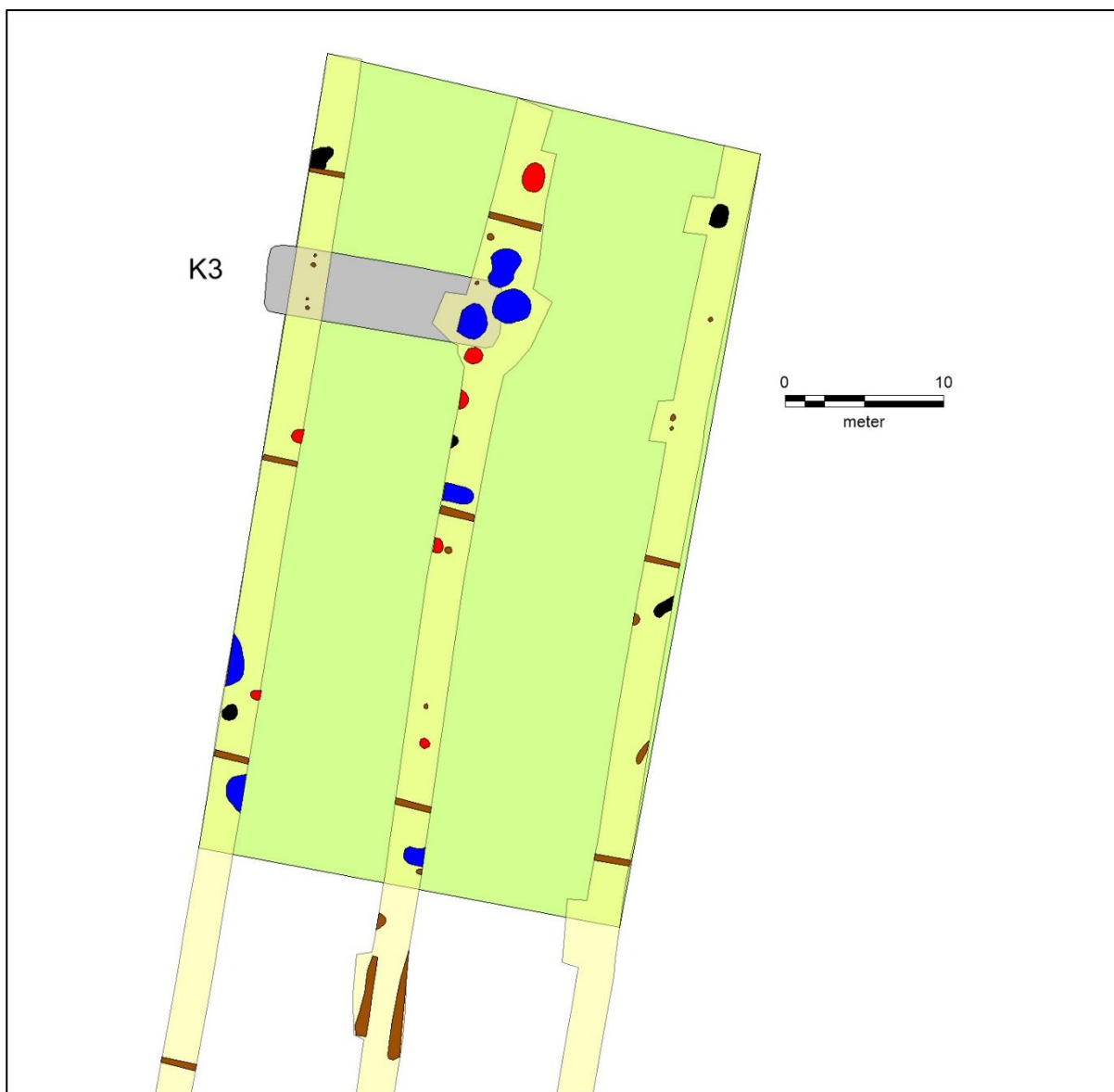
Treskibet langhus orienteret omtrentligt øst-vest. Erkendt ved minimum to sæt stolpehuller fra tagbærende stolper med ca. 3,30 meters afstand, samt et stolpehul i østlig søgegrøft liggende på sydlig linje. Bygningen er erkendt i 14 meters længde, men er sandsynligvis længere, da der kan ligge yderligere stolpehuller fra tagbærende stolper mod både vest og mod øst (østlig del vil i så fald ligge udenfor det berørte areal fra forundersøgelsen). Udvidelsen ved bygningen blev gjort sidst i forundersøgelsen hvor regnen var så voldsom at det blev fravalgt at snitte et af stolpehullerne. Dybden på stolpehullerne i konstruktionen kan derfor ikke anslås.

Det vestligste sæt af stolpehuller fra tagbærende stolper i bygningskonstruktion K2. Foto taget inden udvidelsen og den megen regn. Stolpehullerne står tydeligt i undergrund.

NORDLIGE INDSTILLEDE FELT

Indenfor det nordlige indstillede areal på 1.360 m² fremkom en stor mængde affaldsgruber, kogestensgruber, en mulig huskonstruktion samt øvrige gruber og stolpehuller. I syv af affaldsgruberne blev der hjemtaget keramik og fragmenter af ildebuk fra overfladen, alt sammen synes at datere sig til romersk jernalder. Desuden fandtes i syv øvrige gruber i overfladen keramik, som var så opløst at det smuldrede ved optag og derfor ikke blev hjemtaget. Således er der registreret 14 fundførende affaldsgruber.

Det nordlige felt. Med gult ses søgegrøfterne, med brunt ses indmålte anlæg, med sort ses kogestensgruber og med blåt ses grube med hjemtaget keramik. Med rødt ses gruber hvor der fandtes keramik som var så opløst at det helt smuldrede og ikke kunne hjemtages. Med gråt er den tolkede huskonstruktion K3. Lyst grønt markerer det indstillede nordlige areal.

Huskonstruktion K3

Treskibet langhus orienteret omtrentligt øst-vest. Erkendt ved stolpesæt fra tagbærende stolper i vestlig søgegrøft. Desuden ses vægstolper på ydersiden. I østlig ende ses desuden flere større affaldsgruber som formodes yngre eller ældre end huskonstruktionen. Bygningskonstruktionen blev ikke erkendt i felten, men først ved gennemgang af opmålingerne. Der er derfor ikke udvidet og eftersøgt yderligere stolpehuller i konstruktionen. Tolkning af bygningen beror derfor på usikkerhed og dens størrelse kan derfor ikke defineres. Den er dog minimum 4,5 meter bred og 10,5 meter lang. Da den mulige konstruktion først blev erkendt ved gennemgang af opmålingerne, er der ikke lavet snit i nogle af stolpehullerne.

Gruber

Hovedparten af gruberne i forundersøgelsen indeholdt i fladen enten egentlige keramikskår eller helt eller delvist opløste og smuldrende keramikskår. Der blev desuden også fundet fragmenter af ildbuk og samlet set peger funden på en datering omkring romersk jernalder.

Eksempler på affaldsgruber. Til venstre ses de tætliggende affaldsgruber A23, A24, A25 hvorfra der blev hjemtaget keramikskår fra alle gruberne. Til højre ses eksempel på affaldsgrube A66 med helt opløst keramik. I overfladen anes rødfarvede opløste keramikstykker. I baggrunden ses flere bl.a. affaldsgrube A66 og kogestensgrube A65.

Nærbillede af affaldsgrube A57, hvor de mange rester af keramikaffald ses som orangerøde smuldrende og helt opløste stykker keramik.

Snit gennem affaldsgrube A25 viste en forholdsvis fladbundet grube.

Keramiskår SOM000702x2 fra affaldsgrube A25.

Fragmenter fra ildbuk (SOM000702x1) i grube A25. På de tykke fragmenter ses ornamentik i form af dybe furer samt tilnærmelsesvis trekantformet stempelornamentik.

Med gravemaskine blev der lavet et snit gennem kogestensgrube A1. Den viste en klassisk fladbundet kogestensgrube, ca. 15 cm dyb indeholdende store mængder trækul(-snister) samt ildskørnede sten Læg i øvrigt mærke til den fede kompakte ler, som var kendetegnet for undergrunden i undersøgelsen.

Fremtidigt arbejde på stedet

De fundne fortidsminder var af en karakter og et omfang at de regnes for væsentlige. Efter endt forundersøgelse blev bygherre derfor informeret om dette og museet har indstillet to arealer på i alt 2.455 m² til en egentlig arkæologisk undersøgelse. Den egentlige undersøgelse graves under journalnummer: SOM000878 ASF0345 Bjergby I.

Det er desuden entydigt at fortidsminderne ikke er afgrænset indenfor det forundersøgte areal. Svendborg Museum har derfor fortsat interesse ved fremtidige udvidelser af bentonitgraven eller øvrige jordarbejder på arealerne ved bentonitgraven.